

Реч прва

Ако су архиви поуздани чувари народног памћења, а јесу, онда је издавање часописа из историографије и архивистике, попут "Пешчаника" поуздан начин да се то памћење, у тематским целинама, или на други начин, презентира научној и свеколикој јавности. У тој, увек истој мисији и науку, да од претећег заборава сачува историјске чињенице о догађајима и људима, пред читаоце долази "Пешчаник" 5. Аутори радова – њих 25 – доктори и магистри наука са Правног и Филозофског факултета у Нишу, књижевници, историчари, архивисти, презентираће у овом броју властите истраживачке подухвате преточене у теме од којих је неке сугерисала редакција, а тичу се обележавања важних датума. Минуло је 90 година од Топличког устанка 1917. године. Тој теми истраживачким радовима одужују се три аутора – магистар Радоје Костић говори о страдањима становништва Топличког округа. Стравична статистика – иако је по броју становника Топлички округ био најмањи у Србији – по броју сирочади без оба родитеља после Топличког устанка избио је на жалосно прво место. Устаничке борбе у сокобањском крају тема су рада Бобана Јанковића, а аутентична казивања о Топличком устанку у Куршумлији, преноси Стојанка Бојовић.

Топлички устанак, поред ирског, био је једини организовани устанак у поробљеној Европи у Првом светском рату. У то време Србија је била у групи 15 земаља у свету које су имале ваздухопловство, а једна од пет земаља чији пилоти са ратним искуством улазе у Први светски рат. Девет и по деценија историје нишког аеродрома, од настанка 1912. године у селу Трупале, обрађује се у заједничком раду Живомира Подовца и Бранислава Тикића.

У оквирној тематској подели часописа "Пешчаник", рубрику Други светски рат – сведочанства страдања, чине недовољно истражене теме – страдање Срба у логорима у Албанији, Љубинке Шкодрић, затим рад Стојанке Бојовић о страдању и прогону Срба на Косову и Метохији 1941-1942. године, на која су Срби скретали пажњу обраћањима Милану Недићу, тадашњем председнику такозване Владе народног спаса. Учинком те Владе у области аграра у окупираној Србији бави се у свом раду др Слободан Керкез констатујући раубовање и пропадање српског села, које је као и увек до тада поднело главни терет ратних напора.

Део часописа који се полако формира као стална рубрика под насловом "Правне науке кроз историју и време" креирају својим радовима професори Правног факултета у Нишу – овога пута са катедре за кривично правне, теоријско правне и грађанско правне науке. Др Драган Јовашевић бави се историјским развојем система кривичних санкција – од најстаријих времена друштво се различитим средствима покушава да заштити од криминалитета. Малолетнички криминалитет, који је редовно предмет посебне пажње јавности, тема је истра-

живачког рада др Слободанке Константиновић-Вилић и др Миомире Костић. Реч је о прегледу чланака о малолетничким делинквентима, објављеним у дневном листу "Политика" од 1924. до 1928. године. Са катедре за грађанско правне науке, рад др Гордане Станковић осветљава допринос Јована Стерије Поповића развоју српске правне науке и правничког образовања, што је широј јавности мало познато. Његов књижевни рад бацио је у засенак каријеру професора права на Лицеју, креирао је први наставни програм из грађанско процесног права. Из баштине српске правне науке, магистар Марко Трајковић скреће пажњу на правну етику Томе Живановића, личности познате у правничким круговима с почетка XX века.

Ову, 2007. годину, Влада Србије прогласила је Доситејевом годином. Безмало два века минула су од оснивања Велике школе 1808. године у Београду. "Ми ваља да се старамо да избавимо душу нашу од сужањсва душевнога, то јест: од незнања и слепоте умне", рекао је Доситеј Обрадовић на свечаности отварања 1. новембра 1808. године. Дух тог времена у коме руковођење просветом, уместо цркве преузима световно лице – први министар просвете Доситеј Обрадовић, предочава у свом раду за "Пешчаник" 5 др Наталија Јовановић са Филозофског факултета у Нишу. У делу часописа који се бави развојем образовања кроз историју и време су и радови Мирослава Видосављевића о Алексиначкој женској подружини и Женској раденичкој школи, Натали Величковић о Вишој женској приватној школи у Нишу од 1906. до 1914. године и Невене Карабашевић о школи у Миљковцу, једној од најстаријих у нишком крају – почела је са радом у првој половини XIX века.

Године господње 2007. нишко Народно позориште обележава 120 година постојања. Корени ове културне установе сежу у 1887. годину – тада је основано нишко позориште "Синђелић", које ће под тим именом радити до 1912. године. Први кораци представе, глумци, успони и падови, с упориштем мање у архивској грађи, више у старој штампи, тема су рада Миљане Ђорђевић. Позоришним животом, али у окупираној Србији, бави се др Слободан Керкез сагледавајући у оквиру целине и улогу нишког Народног позоришта у светлу његовог гостовања у Београду на сцени Српског народног позоришта.

У области културе, "Пешчаник" 5 објављује и рад књижевника Саше Хаци Танчића – Градина на размеђи века. По речима рецензента др Миливоја Јовановића, рад је драгоцен допринос књижевно историјској оцени ове старе нишке периодике из времена развијеног српског реализма. Магистар Владимир Вучковић са Правног факултета у Нишу презентирао је резултате својих истраживања историјата Манастира Успенија Пресвете Богородице у Вети – ретки су истраживачки подухвати овакве врсте и прилози историји Епархије нишке.

Часописи овакве врсте првенствено имају за циљ популаризацију архивске грађе. Иако она представља основу свих радова – неколико њих имају и смисао више – говоре о архивистичком сређивању деликатне грађе (архивски фонд "Народно позориште Дунавске бановине у Пожаревцу" – рад Слободанке Цветковић) представљају сегмент блага архива (збирка Вариа – различити, појединачни предмети аутора Мице Ђенић), личне фондове (живот и рад инжењера Милана

Локсимиовића – рад Невенке Вучковић). Посланике српске Народне скупштине из Ниша 1908-1912. године представиће Зоран Јанковић, а илустративан текст о старом Нишу – "има у Ниш јед`н сокак што се вика трговачки... ту је седеја учитељ Таса..." преузео је из листа "Политика" из 1906.године и за објављивање приредио Милорад Јовановић, с јасним циљем да се сачува од заборава амбијент и језик старог Ниша.

Нешто дужом првом речи позивамо Вас да увидом у радове које доноси "Пешчаник" 5 – часопис Историјског архива Ниш за историографију, архивистику и хуманистичке науке, мисао посветите оном што је било и што у колективном памћењу народа треба да остане.

Главни и одговорни уредник
Иванка Станчевски